ЛИЦЕДІЇ:

Батько,
Мати.
Гаврило,
Хома — їх сини.
Галька, дівчина.
Захожий дід (старець).
Сміхотвор.
Гонець.
Співачка,
Король, королиха, королівна.
Циган та циганка. Королівські слуги та весільні гості.

ДІЯ ПЕРША

Хата селянина. Стіл, лави, мисник, посуда, піч, піл, образи і все інше.

Я В А 1

Хома (входить в хату в драній одежі, замурзаний). Ну та й намерзся ж я здорово і таки натомився. Гаврило знов скаже, що я нічого не робив; батько та мати йому повірять знов і знов битимуть мене. Отак коїться у нас щодня. Інші радять втопитись або повіситись, а я того не зроблю, бо гріх — терпітиму краще... Ославили мене ледацюгою,— нехай я буду ледацюга, ославили дурнем,— нехай буду і дурень, коли їм кортить мене мати за дурня... Полізу лиш на піч та одігріюсь, доки батько та мати вернуться з церкви, за одним заходом і спочину. (Лізе на піч) За віщо Гаврило раз по раз набріхує на мене? Батько й мати йому вірять. Я не смію сказати Гаврилові "брешеш", бо він старший; батько й мати не велять старшому брехню загинати, кажуть: гріх. Гаврило балакучий та гострий на язика, а я мовчазний.

ЯВА 2

Галька (входе). Здоров, дурню! Хома. Аби ти розумна. Галька. А де Гаврило?
Хома. Проти неба на землі, коли не спить, то сидить або лежить...
Галька. Ач, дурний-дурний, а іноді таке вигада, що й розумний не вгада.
Хома. Скоріш горіх без зубів розкусиш, ніж слово без розуму розжуєш.
Галька. Почав балакать нісенітницю. Скажеш Гаврилові, щоб вийшов увечері до криниці.
Хома. Я не чую.
Галька. Давно тобі позакладало? Хома. Тоді, як тобі пощербило. Галька. Що? Хома. Те, що в лобі. Галька. Белькочи! Скажеш? Хома. Ні. Галька. Через що? Хома. Через лінощі.
Галька. Ось я тебе підбадьорю оцією копистkою.
Хома. У копистці два кінці: один по мені, а по тобі обидва.
Галька. Як не скажеш, то й не ходи повз наш двір ніколи — собаками зацькую!
Хома. Доки ти мене зацькуєш своїми, я тебе зацькую нашими, ось тільки з печі злізу. (Хоче злізти з печі)
Галька. Цур тобі, пек! (Хутко побігла)
Хома. Ага, злякалась!.. Ач, не каже, щоб я вийшов до криниці, а Гаврила кличе!.. Хіба я такий і справді нікчемний?.. Вже нагрівся. Сьогодні неділя, доки не битий, давай співатиму... (Співа.)
Тпрунди, тпрунди, тпрунди... Ішов Гриць з вечорниць темненької ночі, Сидить гуска на купині — витріщила очі, Він на неї: гиля-гиля, а вона й присіла, Якби не кий, не палиця, була б к чорту з'їла. Тпрунди...

* Копистка — дерев'яна лопатка для замішування тіста.

ЯВА 3

Гаврило (входить). Дурневі і пісні дурні,
Хома. Авжеж. Ти б, може, співав, та гласу не маєш.
Гаврило. Не знав, що робить, та пісень почну співать
Хома. Розумному воно й не до речі.
Гаврило. Авжеж. Хто в хату ввіходив?
Хома. Той, хто вийшов.

Гаврило. Я тебе питаю.
Хома. Я ж відповідаю.
Гаврило. Парубок чи дівка?
Хома. Гаразд не розглядів... Либонь, коза.
Гаврило. Дурень ти!
Х о м а. Я це знаю. А ти розумний.
Гаврило. Я теж це знаю.
Хома. Найрозумніший той, котрий сам себе лічить розумним, а про людей хоч і байдуже. Гаврило. Іменно.
Хома. Це на тобі прикметно: і ззаду, і спереду. Гаврило. Я сам це знаю. А хто найдурніший? Хома. Той, котрий сам себе лічить розумним.
Гаврило. А ти яким себе лічиш? Хома. Меншим.
Гаврило. Ні, не те. Ти сам себе дурним лічиш чи ро-< зумним?
Хома. Навіщо про те питаєш, що давно знаєш? Не штука щодня танцювать від порога, а ти потанцюй до порога Гаврило. Що-о?
Хома. Розжуй спершу та й з'їж, а як гірке — виплюй. Гаврило. Це вже: "Говорила покійна до самої смерті та все чортзна-що..."

Я В А 4

Входять батько й мати.
Батько. Бач: хто де, а Хома завжди на печі, Хома. Бо змерз,
Мати. Від чого ж то? (Роздягається.)
Хома. Від того, від чого всі люди мерзнуть — від морозу.
Батько (роздягся). Коли б робив, було б тепло.
Хома. Я все зробив, що треба було.
Мати. Що ж ти зробив?
Хома. Спитайте Гаврила.
Гаврило. Сидів на тину та в носі колупав.
Мати (до Гаврила). Ось вона, роботяща душечка.
Гаврило (цілує їй руку). Як я на вас не робитиму, то хто ж і робитиме?
Батько. Спасибі господові, що наградив нас тобою! За таким хлопотуном нам, старим, можна безпечно віку доживать.
Гаврило, Ви, тату, раз у раз кажете, що бог труди любить, от я і труждаюся. (Цілує батькові руку.) Хліви вже почистив, худобу напоїв,

підкинув паші, ополонку прорубав...
Хома. Ти?
Гаврило. Може, ти хоч трохи допоміг? Хома. А то ж і ні?
Гаврило. Брешеш! Дивіться, мало що не увесь час сидів на призьбі або на тину та бринькав на губах або длубався в носі, ще й каже: "робив"!.. Ах ти, брехун всесвітній!.. Подозвольте, тату й мамо, почастувать його хоч качалкою, хоч кописткою або дать йому по мармизі?
Батько. Сьогодні неділя, не годиться...
Мати. Набився ти його і в будень, нехай вже в свято обійдеться так.
Гаврило. Ну, кажи, хто хліви почистив?
Хома. Хіба ти? Ти тільки цигарки крутив.
Гаврило. Брешеш! Скотину хто напоїв, корму хто підкинув?
Х о м а. Я!
Гаврило. Брешеш! Ополонку хто прорубав? Хома. Я!
Гаврило. Ах ти ж брехун! Подозвольте потягнуть його хоч качалкою, хоч рогачем?
Батько. Годі! Бачу, що бійкою його вже не доймеш.
Мати. То ти лінувався і сьогодня, і сьогодня нічого не зробив? Не дам же я тобі обідати,— от що!
Батько. Іменно. Вчи ледачого не холодом, а голодом.
Мати. Посьорбай замість борщику водиці, а замість каші —= умни цвілого сухаря... Більш нічого не дам сьогодня!
Батько. Годилося б і того не дати.
Гаврило. Та вже, "мамочко, прибавте йому хоч дрібок солі. (Цілує їй руку.) Як же сухар без солі? Мати. Чи чуєш ти? Хома. Ще не оглух.
Гаврило. Та другий би, котрий покірливий, як тільки провинив, зараз батькові та матері в ноги: простіть, мовляв, простіть, винен, каюсь...
Хома. Ні в чім я не винен і ні в чім мені каятись.
Гаврило. Чуєте, йому ні в чім каятись.
Батько. Ач, який правдивий!..
Мати. Святий та божий!..
Хома. На нього ж і схожий...
Батько. Так ось же що. Довго я думав, тепер надумався. Все моє добро, котре придбав тяжкою працею, віддаю одному Гаврилові. Піду завтра до волості і все спишу на бамазі. Ось як воно буде!

Га врило (цілує його в руку і пада до ніг). А я вашу старість догляну якнайкраще. За моєю головою та за моїми клопотами ви житимете, як у бога за дверима.
Батько. Спасибі тобі, синку.
Мати. Ти наша єдина надія і втіха.
Гаврило. Та вже, тату й мамо, подаруйте Хомі хоч те ягня, що скалічіло, бо все рівно воно здохне, а на його щастя, може, й виходиться...
Хома. Нічого мені не давайте, нехай все йому.
Гаврило, А де будем обідати: тут чи в хижці?
Мати. У хижці, бо тут як обідатимем, то боюсь, щоб моє серце не озвалось до того лобуряки.
Гаврило. Піду, злагоджу там що слід до обіду.
Мати, Коли б нам гоеподь допоміг висватать тобі, синку, путящу дружину, а нам невістку.
Гаврило, То цілком у вашій волі. (Пішов.)
Батько. Упадливий парняга.
Мати. Наградив нас господь синочкомг
Хома. Невже ви всьому тому вірите, що Гаврило каже?
Батько. Ану, почни базікать!
Хома. Гаврило дурить вас, він бре,..
Батько (схопив макогона). Заціп мені зараз пащеку, а то я тебе оцим макогоном опережу!.. Як ти смієш на старшого казати: бреше?
Мати. Годі, старий, схаменись: неділя!.. Батько. Ото тільки що неділя, а то б я йому задав." (Кида макогін.)
Мати. Ходім обідати.
Пішли.
Хома. Чим я так тяжко провинив, що батько й мати раді мене здихатись? Завіщо брат рідний підохочує батька й матір проти мене? Роблю щодня не вгаваючи, і сьогодня все сам зробив, а Гаврило тільки курив та насіння лузав; а мені за те й обідать не дають. Мабуть, І сорочок не дадуть перемінить,— вже третій тиждень, як переміняв... Немов полудою засліпило очі батькові та матері, немов їм починено чи наврочено?.. Де мені терпіння здобуть? Нестача вже його... (Вхопив голову руками.)

ЯВА 5

Входить захожий дід (старець),
Д і д. Чи є хто в хаті, чи нікого нема?
Хома. А що вам, дідусю, треба?
Д і д. Що ж старцеві треба, як не шматок хліба?
Хома. Я дав би вам і цілий хліб, коли ж і самого лишили тільки з цвілим сухарем. (Дає сухар.) Нате ось останнього, а я й так перебуду...
Дід (взяв сухар). Ну, спасибі тобі і за цвілого сухаря! (Хова в торбу.) За те, що віддав останнього сухаря, візьми "ось цю ниточку з крючечком і причепи її до лозини та й піди до річки і закинь ниточку в ополонку, а лозину держи в руці і промов: "Ловись, рибко, велика й маленька!" Вчепиться до крючечка щучка невеличка, і промовить вона до тебе людським гласом: "Відпусти мене, Хомо, я тобі в великій пригоді стану: що звелиш, все робитиму". Скажеш тільки: "По щучому велінню, по моєму хотінню" з'явись, їстівне і виливне!" — і з'явиться все вмить. Прощай! Але пам'ятай мою науку. Не роби людям нічого лихого, плати їм за зле добрим, бо вони здебільшого й самі не відають, що творять. (Пішов.)
Хома (здивований, по паузі). Чи це навсправжки, чи у сні мені вбачилось? Диво та й годі! І в хату увійшов дідок — собаки не дзявкнули, і з хати пішов — ні одна не обізвалась!.. А наші собаки дуже лихі на старців... Завтра піду до річки і спробую цю ниточку, а тепер ляжу, може, з голоду засну (Ляга,)

Я В А 6

Галька. Гаврило постеріг мене через вікно, певно, зараз прийде. А де ж дурень? (Дивиться на Хому.) Спить... Спи, спи, лебедику, нехай тобі присниться смачний обід! Спать та їсти, їсти та спать — ото твоя робота,
Хома (вбік). Не скажу їй, що не сплю, бо знов обража-тиме; краще мовчатиму.
Гаврило (входе). Нікого тут нема?
Галька. Дурень на печі.
Гаврило. Та то байдуже. Що він робить?

Галька. Хропе. Гаврило. І гаразд.
Галька. Антін казав мені біля церкви, що прийде увечері за рушниками.
Гаврило. А ти за кого охітніш пішла б: за нього чи за мене?
Галька. Вгадай.
Гаврило. Скажи сама.
Галька. Котрий вперед посвата, за того й піду. Гаврило. Так? Галька. Вже ж не інак.
Гаврило. Забула, як казала, що ні за кого, опріч мене?
Галька. Коли це?
Гаврило. Скажеш, не казала?
Галька. Може, коли й казала, тепер вже забула.
Гаврило. Так ти он яка?
Галь ка, А ти кращий? Не казав хіба Марині, що свататимеш її?
Гаврило. Мало чого не говориться!
Галька, То тобі можна язиком плескать, а другому зась?
Гаврило. То, може, коли там в шутки і... Галька. А хіба й я не можу шутковать? Гаврило. А батько вже в моїх руках цілком. Завтра іде до волості, пише бамагу на мене. Галька. А Хомі? Гаврило. Йому дуля під ніс.
Галька. Все твоє буде?
Гаврило. Авжеж. А за тобою що дадуть?
Галька. Корову з телям, три вівці...
Гаврило. Малувато.
Галька. Може, ще що прибавлять.
Гаврило. Нехай дадуть дві корови.
Галька. Двох не дадуть.
Гаврило, Ну, то ще хоч двох бузівків?
Галька. За бузівків не знаю.
* Бузівок — однолітнє теля.

Гаврило. Без бузівків діло заотоситься... малувато... Галька. Ох і любитиму ж тебе, господи, любитиму! Гаврило. Та то положим... Тільки, щоб бузівків дали, бо малувато...
Галька. Як же ми будемо жить: укупі з старими чи нарізнь?
Гаврило. Вони житимуть у хижці.

Галька. Так краще. А ще краще було б, коли б вони зовсім окремо жили, у другій хаті.
Гаврило. Згодом можна буде і зовсім витурить.
Галька. Ото гаразд буде! А Хому куди подінемо?
Гаврило. Нехай іде, куди очі втраплять, на чортового дідька він нам?
Галька. Ти йому нічого з хазяйства не даси?
Гаврило. Дам три вирви в шию.
Галька. Одначе пора йти. Сьогодня увечері за рушниками?
Гаврило. Мабуть. Галька. Прощай... (Побігла.)
Гаврило. От і вгадай, котру сватать: чи цю, чи Марину?.. І Марина ловка дівчина, і ця окуратна... Посватаю Гальку, а як бузівків не дадуть,— піду до Марини. (Пішов.)
Хома. Гарну новину прочув: мене в три шиї, і батька-матір згодом витурять,— ловко! Ану, піду, попробую закинуть вудочку. (Пішов.)

ЗАВІСА

ДІЯ ДРУГА

Там же,

ЯВА 1

Гаврило (входе). Зовсім скрутився Хома: зробив собі вудку з нитки, пішов до річки, став над ополонкою, я гукаю, щоб ішов робить, а він рукою маха та гука: "Не мішай пироги ловить!" Треба б худобі паші підкинуть, до млина пшеницю одвезти — змолоть на коровай та на шишки, гній треба повикидать з хлівів — невже все те я мушу сам зробить? Піду ще гукну, як не послуха — битиму, так оддубасю, що аж опухне ввесь... Сьогодня починається моє весіллє, мені треба і про те і про друге подумать, і про горілку і про страву... Клопоту он скільки!.. Ох і битиму ж Хому!.. (Пішов.)

ЯВА 2

Батько (каже до матері). Кажу ж тобі, що все списав на Гаврила, як учора казав. (Сідає.)
Мати. Гарна буде у нас невістка Галька. Сьогодня аж двічі одвідувала і така ввічлива та трудяща. Вбігла, зараз вихопила у мене рогача з рук: "Дайте,— каже,— мамо, я допоможу вам горшки в піч позасовувать!.." І позасовувала. Потім покришила закришку
Батько. Буде якраз до пари Гаврилові, обоє труждатимуться, а ми, старі, на них тільки дивитимемся та богові дякуватимем, що послав таке щастя.
Мати. Еге ж...
Гаврило (входе охаючи). От халепа! Ой-ой-ой!.. От тобі і весіллє!..
Батько. Що трапилось? Невже з тестем побився? Мати. У тебе кров з носа юшить!..
Гаврило. Нечувана дивина! Хома закинув у ополонку ниточку та й бабляється там; я гукнув на нього, щоб ішов робить, він не слуха...
Батько. От сатана!.. Було б палюгою його!
Гаврило. Стривайте ж бо! Я взяв відра та до нього, щоб хоч води наносив. Кажу: наноси води, а він таки не слуха; я хотів його за чуба вхопити, а він тоді як загука: "По щучому велінню, по моєму хотінню" нехай Гаврило наскубе собі чуба!" Звідки взялась невидима сила та як ухопе мене за чуба, як крутне туди-сюди, мало голови не опатрала. Потім він гукнув: "Годі!" Воно й перестало скубти. Я підняв кулаки та до нього — хотів побить; а він знов: "По щучому велінню, по моєму хотінню" бий, Гаврило, сам себе!" Як почав я гатить себе по пиці та по ребрах, аж шкура на мені лущить!.. Далі він знов гукнув: "Годі!" Ой лишенько!.. Ой-ой-ой!..
Мати. У тебе синяки під очима!
* Закришка — те, що кришать у борщ.

Гаврило. Під очима то ще нічого, а либонь, і ребер скількохось переламано. Ох, боже мій... Прийдеться по знахарку посилать або по костоправа!.. Ой, боже мій!.. (Хапається за боки.)
Батько (зрушено). Та що ж це воно таке?
Гаврило. Кажу ж вам, нечувана дивина!,.. Ох, боже мій!.. Ой, пикочко моя, ой, реберця мої!..

Мати. Де ж він зараз?
Гаврило.. Біля ополонки. В одній руці держе вудку, а в другій пиріг з сиром.
Мати. Хто ж то йому дав? Гаврило. Хто? Невидима сила!
Батько. Піду гляну, що там за дивина? (Глянув у вікно.) Чи ба! От так штука! Швидш сюди, стара! Чи ти бачиш?
Мати (дивиться у вікно).. Свят, свят, свят!.. Саме коромисло несе відра з водою, а позаду йде Хома і їсть пиріг. Та як гарно зодягнений!..
Відчиняються двері, проходить коромисло з відрами.
Гавр и л о. А що, не невидима сила? Ох, боже мій!.. Мати. Мені аж страшно, старий!..
Батько. Та й у мене мороз поза шкурою йде!.. Глянь: за відрами і пироги йдуть.

ЯВА З

Хома (входить з пирогом в руці). Такого смачного пирога я ще зроду не їв. Мабуть, з такого борошна пироги, їдять тільки королі. (До Гаврила.) А що, й досі стогнеш, добре себе оддубасив? Бач, не тільки у палиці два кінці, а і в кулаці два боки... "По щучому велінню, по моєму хотінню" нехай вже у Гаврила не болить! Ну, що?
Гаврило. Дивіться, зразу одпустило, немов і не боліло. (Регоче.) А я вже думав, що й дуба дам!
Хома. Утри ж пику, то й синяків не стане.
Мати. Чи ба, синяків неначе й не було!..
Батько, Ти ж як оце: не своїм духом чи, може, накладаєш з тим, що під греблею?
Хома, Той, що під греблею, уночі орудує, а у нас зараз день.
Батько. А ось побачимо, що ти зможеш проти образа та проти страшної свічки? (Встає з лави і хоче йти до образів.)
Хома. "По щучому велінню, по моєму хотінню" пришийтесь, тату, до лави!
Батько (сів). Що воно? (Хоче встать.) Не пуска!.. Неначе що приплішило до лави.
Мати. Мене не приплішить. (Схопилася.)

Хома. "По щучому велінню, по моєму хотінню" сядьте, мамо, на піч та заспівайте нам жалібної.
Мати (йде до печі). Невидима сила веде!.. Пусти-бо!.. Таки ж на піч не полізу!.. (Лізе на піч.) Пусти-бо, кажу!,. (Сіла.) Нізащо не заспіваю. (Співа.)
Світи, місяцю, і ви, ясні зірниці, Нема милого — невеселі вечорниці,
Хома. Чудова пісня. Тепер таких вже не співають.
Мати (співа).
Візьму відерця та піду до криниці...
(Говорить.) Годі, абощо?
Хома. Ні, співайте далі: чудова пісня. Мати. Не хочу вже співать.
Хома. Доспівуйте до краю, бо вже більш не почуємо такої пісні. Мати-Вечеряй, мила, вечеряй та будь здорова, Бо мені стелеться аж у Крим дорога...
Хома. У нас сьогодня весіллє буде? Не журитись, а веселитись пора. "По щучому велінню, по моєму хотінню", батько з матір'ю, танцюйте на радощах, що жените синочка, а жених хай на губах бринька.
Батько (починa танцювати). Та чи ти не здурів?
Хома. Порозумнішав!
Мати (танцює). Отаке на старості сміховисько!.. Хома. Аби не плакать... А скільки я вилив сліз?..
Гаврило. По губах неначе хтось смичком ялозить!., (Грає на губах.)
Хома. Ото твоя вхвалена робота! Батько. Нехай би сп'яну танцював, а то... Хома. Насухо втішніш.
Мати (підстрибує). І замолоду так не підстрибувала, як оце мене підкида до стелі.
Батько. Зроду-віку навприсядки не танцював, а тепер довелося...
Хома. Ну, годі!
Батько (сіда на лаву). Отак чуба нагрів, ледве віддихаюсь.
Мати. Це тобі замарудилось нас маніжити? (Пада на лаву немощна.)
Хома. А ви мене мало маніжили? Тільки що я вас танцями та співами, а ви мене: і батогом, і макогоном, і рогачем, і копистkою?.. Гаврило, чи не хочеш день на троє у ту шкуру, в якій я ще вчора був?
Гаврило. Ні, цур їй!..
Батько. Та це чи не кара нас господь, але за віщо ж?

Хома. За те, мабуть, що ви вірили набрехам Гаврило-вим. Гаврило, признавайся зараз, а то знов "по щучому велінню" битимеш себе так, що й не підведешся. Кажи: робив я чи лінувався?
Гаврило. Простіть, тату й мамо! Я раз у раз дурив вас: Хома працював, а я лінувався!.. (Пада навколішки.)
Б атько. Так ти навмисне підводив нас на гріх? Стара, подай зараз бамагу, зараз все перероблю на Хому.
Мати. Чи не супостат?
Хома. Ні, тату, як вже зробили, нехай так і зостанеться; мені вашого нічого не треба. Гаврило, встань з колін. Ти похвалявся ще де у чім проти батька-матері, як оженишся на Гальці?..
Гаврило. Покаюсь, єй-єй!..
Хома. Простіть Гаврилові, а я йому теж прощаю! Батько. Нехай буде по-твоєму. Хома. Ні, не по-моєму, а по-божому!.. Мати. Он яке дивовиння!..
Гаврило (цілує батькові й матері руки). Простіть мене, прости і ти, Хомо!
Хома— Вже простив. Іди ж мерщій за весільними гостями та за своєю молодою. Нічого не лагодьте на весіллє, все з'явиться вмить, "по щучому велінню".
Гаврило пішов.
Заготовте, татку, порожню пляшку та чарку, а ви, мамо, великі горшки задля страви.
Батько йде до мисника, бере пляшку і чарку, мати лагодить горшки.
"По щучому велінню, по моєму хотінню" налийся, пляшко, і не спорожняйся, аж доки край весіллю; горшки, наповніться стравою: борщем, кашею і гов'ядиною, щоб стачило всіх гостей нагодувать. Як вертатиметься Гаврило з весіллям, щоб був зодягнений, як крамар, і щоб коровай і шишки упали до рук молодого і молодої.
Батько (дивується). Чи ба, вже й повна пляшка!.. Мати. Страва в горшках сповняється, аж покришки підійма; та яка гаряча, немов зараз з печі! Хома. Бо в королівській печі варилась.
Чутно весільну пісню.
Пусти, свате, в хату, тут нас небагато.
Четверо та п'ятеро, а всіх дев'ятеро.
А як же ми оглянемся, то і в хату не вберемся.
Входять старости, за ними гості весільні.

1-й староста. Благословіть молодим в хату вступить, образам помолитись, отцю-неньці уклонитись!
Входять Гаврило і Галька.
Батько й мати. Бог благословить!
1-й староста— Ураз.
Батько й мати. Бог благословить!
1-й староста. Удруге.
Батько й мати. Бог благословить!
1-й староста. Утретє.
Батько й мати. Усі три рази бог благословить!
Молоді кланяються.
Гаврило. Чудасія, тату! Тільки що доходимо до наших воріт, аж це, неначе з неба, бух каптан мені на плечі; а потім прямо мені на руки коровай.
Галька. А мені шишки з стьожками та квітками!
Гості. Істинная правда! Верно!.. Именно!.. Нечувана, невидана дивина!..
Гаврило. Гляньте, з якого білого тіста коровай! (Кладе на стіл,)
Галька. А шишки неначе сама королівна пекла та уквітчувала.
Хома. Такий коровай та шишки їдять тільки королі. Частуйте, тату, гостей! Становіть, мамо, страву на стіл!
Батько частує, мати ставляє страву.
1-й гість (випив). Гляньте на пляшку: скільки не частують, а вона повнісінька...
2-й гість. їмо-їмо страву, а вона не зменшається! Гаврило. Це все Хома призвів таке! Всі. От тобі і дурень!
Пізнають Хому.
Отож і він?
Другий. От тобі і ледащо! У якім жупані! От тобі й божевільний!
Третій. Розкажи нам, Хомо, якою ти невидимою силою орудуєш?
Хома. Не цікавтесь, а то язика проковтнете... Ну ж, починайте веселитись!.. "По щучому велінню, по моєму хотінню": старі навскоки та навприсяди, хлопці губи настановляйте та гудіть, а дівчата на їх губах бринькайте!..
Старі танцюють, хлопці оддимають губи, дівчата бринькають.

Так, ловко! А ти, Гавриле, грай на губах Гальчиних. Пішов світ навиворіт!..

ЗАВІСА

ДІЯ ТРЕТЯ

Королівські хороми. Король і королиха сидять у кріслах засмучені, королівна лежить хвора на ліжку.

ЯВА 1

Король. З скількох земель вже приїздили лікарі, а ні один не зміг вигоїти моєї хворої дочки. Один тільки дідок, старець, сказав, щоб знайти такого чоловіка, котрий би розсмішив королівну, і зараз вона одужає.
Королиха. Та чи знайдеться ж такий?
Король. Я послав гонців по всіх царствах-государствах: на схід і на захід, на південь і на північ — шукать такого. Якщо він розсмішить нашу доню, то віддам йому півкоролівства свого і грошей скільки тисячів, ще й дочку висватаю за нього.
Гонець (вбігає). Королю величний!.. З'явивсь якийсь сміхотвор, що гарячу смолу ковта, стьожки з рота сота; торбинка несе йому яйця, а капелюх яешню смажить... Ще й по канату ходить і через голову перекидається!
Король. Веди його швидш сюди!
Королиха. Я ще не бачила, як торбинка яйця несе.

ЯВА 2

Сміхотвор (входить). Маю честь з'явитись, вашій королівській величності низенько вклонитись. (Кланяється.) Я штуками людей звеселяю і тим собі хліб заробляю; нісенітниці торочу і розумним голову морочу.
Король. Донечко, глянь-бо на цього сміхотвора.
Сміхотвор. Оце свічка. (Вийма з кишені.) А оце шпичка. (Вийма.) Де б взяти стола? (Бере столик.) А оце смола. Зараз зварю собі кулешику та поїм, а потім покажу хвокуси-покуси та викрутаси-вихиляси!.. (Починає ковтать смолу, потім сота з рота стьожки.) Це королівні на кісники. (Подає королисі.) А оце у мене торбинка. Тільки вона не торбинка, а

курочка. Ко-ко-ко!.. (Трусе торбинку, з неї викочується яйце.) Ще раз ко-ко-ко! Ось і друге яєчко!..
Королівна. Не розсмішить він мене. Нехай собі йде з богом.
К о р о л ь. Іди собі, сміши других. (До гінця.) Нехай видадуть йому сотню карбованців на проїзд.
Сміхотвор. Спасибі. (Уклонився і пішов.)
Королиха. А може, донечко, він розсмішив би тебе, коли б через голову перекинувся?
Королівна. Ні, мамо! Хто напотужується других смішить, смішить більш самого себе. Надивилася я на таких сміхотворів вволю, і вони мені завжди здавалися жалісливими, а не смішними... Бачила, правда, що інші і сміялись з них, але то такі, котрих сльози не проймуть ніколи.
Король. Горенько нам з тобою! Та невже ж таки нема в світі такого, щоб розсмішив тебе?
Королівна. Повинен буть. Траплялось бачити людей, що простягають руки і роблять плаксиві тварі* щоб визвать жалість, декотрі й справді можуть плакать; але той жаль, ті сльози напускні, і вони нас не зрушують... І знов трапляється зустрінути людину, котра не простяга руки і ні об чім не просе, а в її блідім лиці вбачається такий невимовний смуток, в її погасаючих очах спалахне таке тяжке горе, що несамохіть, дивлячись на неї, заллєшся сльозами. Ото є, мамочко, сама натура, сама правда, то є справжнє непідроблене горе!.. Так і сміх. Де зовсім не сподіваєшся вбачити його, він налопом* обходить тебе, і раптом розсмієшся невдержно, незупинно...
Король. Так, так, доню, певно так. Гонець. З'явились співачка і танцюристи. Король. Як, донечко, скажеш, чи впускать? Королівна. Може, співачка хоч трохи заколише і приспіва мою скруху*... Люблю я спів!.. Король. Впустіть співачку!
Входить співачка.
* Твар — обличчя.
* Налопом — нахабно
* Скруха — журба, туга.

Я В А З

Співачка (вклоняється). Вашій королівській величності рада до послуги. Спів мій прирівнюють до співу жайворонка та соловейка; ті, котрі слухали мене, казали, що я можу загоїти найтяжчу біль, закохати своїм співом небо, зачарувати місяць і зорі, присмирити найлютішого звіра.
Король. Мало чого не плещуть... сказано — язик без кісток.
Королиха. Співай, чаруй нас. Співачка (співа).

Не щебечи, соловейку,
На зорі раненько,
Не щебечи, манюсенький.
Під вікном близенько.
Твоя пісня дуже гарна,
Ти гарно співаєш,
Ти щасливий: спарувався
І гніздечко маєш.
А я бідна, безталанна,
Без пари, без хати,
Не довелось мені в світі
Весело співати...

Королівна починає плакати.
Король. Годі, годі! Ще більш зворушила серце моїй дитині. Але за гарний і чарівний твій спів візьми ось перстень мій. Хай дадуть їй сотню червінців на проїзд; а в часописах 1 хай надрукують, що ще не було такої співачки і повік не буде!
Співачка вклоняється і виходить.
Гонець. Циган і циганка. Король. Впусти їх.

Я В А 4

Циган і циганка вбігають. Циганка (кричить). Гі-и! Чакча-ала-бим!.. Співа, циган танцює теж.
Ох і теща моя, ти возлюбленна,
Нудно мені!.. Ой і дід лада-лада, Ой і дід лада-лада,

Нудно мені!.. Від чого ж тобі та, мій зятеньку, занудило? Ой і дід лада-лада, Занудила мене дівчинонька-краса,
Чорнява. Ой і дід лада-лада.
Королівна (одвертається). Годі!
Король. Годі! Нехай видадуть їм по сотні карбованців на проїзд і по дві четвертини сала.
Циган. Батечку-королю, нехай ще хоч по четвертинці прибавлять на діток!
Циганка. Може б, я поворожила? Вгадаю зразу, які очі :>сушили, які скрутили!.. Гадаю на картах і на камінцях, ворожу на квасолі і на бараболі!..
Король. Не треба, не треба!.. Жени їх!
Гонець. Геть к бісу, коли честі не знаєте. (Випихає цигана і циганку. Чутно стук і грюкіт.)
Король. Що там за лемент?
Хома (кричить за дверима). Швидше двері відчиніть, бо борщ утече і горох перекипить!..
Відчиняються двері, і в'їжджає піч, у котрій горить вогонь і вариться страва; на печі сидить Хома з макітрою на голові і макогоном поганяє піч.
Тпру, приїхали! Якщо бажані гості, то вітайте, а як ні, в шию туряйте!.. Кланяється вам макітра з головою і коцюба з кочергою. (Здійма макітру з голови, морда йому замурзана.) Королівна. Ха-ха-ха!
Всі починають реготать.
Хома. Коли сміхом вітають, стало бить, приймають. Королівна (регоче). Хай же тобі грець, який ти замурзаний!..
Хома. То я квашу їв та не вспів облизатись!.. (Витира лице.) "По щучому велінню, по моєму хотінню" умить мене й причепурить!
З'являються руки, котрі вмивають його, витирають і розчісують волосся на голові.
А тепер я і з печі злізу. Оце ж я вам той самий Хома, що розуму нема. (Уклоняється королеві й королисі.)
Королівна. Іди ж, Хомо, сядь біля мене.
Хома (підходе, цілує їй руку і стає перед нею навколішки). Карай мене або милуй!

Король. Чи до вподоби тобі, доню, цей красунь?
Королівна. Таким я його і в сні бачила, кращого мені й не треба.
(Садовить його поруч з собою.)
Король. Бути тобі, Хомо, нашим зятем! Вітайте молодих!
Всі. Поздоров, боже, молодят, пошли вам радостей і довгого віку!
Молоді уклоняються всім.
Хома. "По щучому велінню, по моєму хотінню" щоб зараз тут з'явились мої батько й мати. Тим часом благословіть молодих образам поклонятися, до вінця збиратись.
Кланяються.
Хор.

Молоді до ніг уклоняються,
У отця-нєньки благословляються...

КІНЕЦЬ